

Vecchio). Firenze, 1973. 3. Rubinstein N. Il regime politico di Firenze dopo il Tumulto dei ciompi // Il Tumulto dei ciompi. Un momento di storia fiorentina ed europea. Firenze, 1981. 4. Saporì A. L'arte degli albergatori in Firenze nel Trecento // Archivio storico italiano. Firenze. CXIII. 1955. 5. Luzzatti M. Firenze e la Toscana nel medioevo: Seicento anni per la costruzione. Torino, 1986. 6. Luca da Panzano. Ricordanze // Carnesecchi C. Un fiorentino del secolo XV e le sue ricordanze domestiche. Frammenti della cronaca di messer Luca di Totto da Panzano dei Firdolfi // Archivio storico italiano. Firenze. IV. 1889. 7. Libro di memorie e ricordi di Pagolo di Ser Guido cimatore // Stella A. La rivolte des Ciompi. Les hommes, les lieux, le travail. Paris, 1993. 8. Ciappelli G. Una famiglia e le sue ricordanze. I Castellani di Firenze nel Tre-Quattrocento. Firenze, 1995. 9. Rucellai G. La vita civile // Giovanni Rucellai ed il suo Zibaldone. A cura di A. Perosa. London, 1960. 10. Gilbert F. Florentine Political Assumptions in the period of Savonarola and Soderini // Journal of the Warburg and Courtauld Institutes. XX. 1957. 11. Bruker G. Florentine Politics and society. 1343-1378.

Princeton, 1962. 12. Villani M. Cronica di Matteo Villani a miglior lezione ridotta coll'aiuto de' testi a penna. T. V. Firenze, 1826. 13. Florentinus Anonimus. Cronica volgare di anonimo fiorentino dall'anno 1385 al 1409, attribuita a Piero di Giovanni Minerbetti. Prefazione di Domenico Maria Manni // Rerum italicarum scriptores. T. 27. Città di Castello, 1915. 14. Cronaca fiorentina Marchionne di Coppo Stefani. A cura di N. Rodolico // Rerum italicarum scriptores. Città di Castello, 1903. T. XXX. P. I. Rubr. 15. Diario Compagniano // G. O. Corazzini. I Ciompi. Cronache e documenti. Firenze, 1887. 16. Dati G. Istoria di Firenze di Goro Dati dall'anno 1380 all'anno 1405. A cura di Luigi Pratesi. Norcia, 1904. 17. Rubinstein N. Florentine Constitutionalism and Medici in the Fifteenth Century // Rubinstein N. Florentine Studies. Evanston, 1968. 18. Baron H. The Crisis of the Early Italian Renaissance. Princeton, 1966. P. 419. 19. Cavalcanti G. Nuova opera. Ed. A. Monti. Paris, 1989. 20. Stefani M. Rubr. 775. P. 307-308; Rubr. 755. P. 295; Rubr. 786. P. 314; Rubr. 766. P. 301-302.

Надійшла до редакції 19.01.11

В. Крижанівська, канд. іст. наук, доц.

АРОН ЯКОВИЧ ГУРЕВИЧ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

В статті розкриваються витоки становлення історичної антропології у російській медієвістиці та роль А. Я. Гуревича у цьому процесі.

The article describes the origins of the formation of historical anthropology in the Russian medieval studies and the role of A. Ya Gurevich in this process.

У сучасній історичній науці існують різні підходи до вивчення історичного процесу і жоден із них не є домінуючим. Світ змінюється дуже швидко і разом із ним змінюються і ракурси вивчення історії. У другій половині ХХ ст. дістав визнання історико – антропологічний підхід як одна з провідних тенденцій в історіографії. Головний об'єкт дослідження історичної антропології – людина, а не окремі історичні події. Стрижнем такого підходу є історія ментальностей. "Всі зрізи історії – політику, економіку, право, побут, мистецтво, філософію, поезію і т.д. – потрібно навчитися розуміти таким чином, щоб вони були засобами проникнення в життєдіяльність людей досліджуваної епохи" [1, С. 181], – наголошував А.Я.Гуревич. Акцент у історичному пізнанні мав зміститися з історії подій, які, за словами П.Берка, "мало не опинилися поза увагою" [2, С. 28], на вивчення людської особистості, "живої людини із плоті і крові".

Соціолог Норберт Еліас звернув увагу на те, що вивчення суспільства відірвалось від вивчення індивіда. Для традиційної історіографії всебічне вивчення особистості у всіх виявах її свідомості (ставлення до природи, часу і простору, багатства і бідності тощо) та особливостей поведінки не було характерним. В поле зору істориків рідко потрапляли представники "мовчазної більшості", а без пізнання способу їх мислення реконструкція соціально-історичну дійсність була неповною.

Основні принципи та проблеми історичної антропології в Росії визначив видатний вчений-медієвіст А. Я. Гуревич (1924 – 2006). Він був натхненником і головним редактором альманаху "Одиссей. Человек в истории" (виходить з 1989 р.). Саме з цим виданням пов'язано становлення нового наукового напрямку в Росії. У передмові до першого випуску "Одиссея" А.Я. Гуревич сформулював головне завдання – стимулювати зусилля істориків та інших гуманітаріїв, які вивчають суспільну свідомість, щоб "подолати розрив між історією суспільства та історією культури". На його думку, "послідовне використання в історичному дослідженні "антропологічного виміру" передбачає розширення горизонтів історичної науки, освоєння нею нових "територій", нетрадиційних проблем і, відповідно, використання нових методів і підходів" [3, С. 4-5].

Формування нових принципів пізнання А.Я.Гуревича відбувалося під впливом знайомства і творчого переосмислення здобутків "Нової історичної науки". Різницю між старою і новою історією підсумував Пітер Берк, зазначивши, що "нова історія для багатьох асоціюється з

Л.Февром і М.Блоком, але вони не були одиноки і альтернативна історія має довгу передісторію" [4, С. 15, 17]. Адже історична антропологія формувалася під впливом успіхів етнології, а також досягнень вчених французької, російської, американської, німецької, італійської національних шкіл. А.Я.Гуревич вважає, що не можна не згадати про імпульси, отримані нею від соціології Е.Дюркгейма, структуралізму К.Леві-Строса, та соціально-культурної антропології. Але саме історіографічна традиція школи "Анналів" була визначальною.

Термін "історична антропологія" А.Я.Гуревич вивернув вперше в 1984 р., але пошуки і освоєння нових підходів до вивчення історичного процесу він розпочав ще в 60-х роках ХХ ст., познайомившись із працями істориків школи "Анналів": "Я щасливчик, тому що, коли ми тут, як сліпі котенята, шукали свої шляхи, своєчасно прислухався до того нового, що народжувалося у працях провідних істориків на Заході" [1, С. 117]. Він підкреслював, що "доводилось заново вчитися, вторгаючись у сусідні з історією дисципліни – культурну антропологію, соціологію і соціальну психологію, семіотику та історичну поетику... Праці Макса Вебера, дослідження етнологів і антропологів, датського історика Гренбека, французів Мосса, Блока і Февра, голландця Хейзінги, наших співвітчизників Карсавіна, Бахтіна, Лотмана стали моїми настільними книгами" [5, С. 12].

На думку А.Я.Гуревича, спроби наблизитися до внутрішнього світу "пересічної людини", вперше були зроблені Л.Карсавіним та П.Біциллі ще на початку ХХ ст. Зокрема, П.М.Біциллі у праці "Елементи середньовічної культури" дав глибоку характеристику людини Середньовіччя і Ренесансу, сприйняття нею оточуючого світу, зміни в її світобаченні.

Аналізуючи глибинні зміни у природі і методах історичного пізнання, А.Я.Гуревич, у автобіографічній праці "Історія історика", зазначав: "... Вже в першій третині ХХ ст. у західній історичній думці були висунуті зовсім інші методологічні принципи історичного дослідження. Відбувалося формування і ствердження ідей неокантіанської епістемології. Центр тяжіння було перенесено з онтології на гносеологію. Перед істориками поставало нове порівняно з ХІХ ст. – століттям панування позитивізму – питання про можливість пізнання історії" [1, С. 117]. Саме неокантіанська методологія внесла великі зміни в історичне пізнання. Прихильники неокантіанства великого значення надавали ролі мислення. Історію стали розуміти не як ланцюг подій, а як зміни

установок повсякденної свідомості, тоді як традиційна історіографія недооцінювала роль свідомості в розвитку історичного процесу.

Основоположник історичної антропології Марк Блок [6, С.12], наголошував, що предмет історичного дослідження – людина в суспільстві і для всебічного її розуміння необхідний "ментальний інструментарій", який він і Л. Февр, окреслили в своїх працях. В середині 50-х років ХХ ст. Ж.Дюбі і Р.Мандру ввели в сферу історичних досліджень поняття "ментальність", яке стало ключовим у історичній антропології.

Продовжуючи культурологічну концепцію Школи "Анналів", А.Я.Гуревич звернув увагу на те, що соціальна поведінка людей визначається не лише об'єктивною реальністю, але і їх суб'єктивним сприйняттям світу (ментальністю). Вивчення історії ментальностей давало можливість доповнити соціальну історію. Вже в монографії "Проблеми генезиса федалізму" (1970), яка викликала критику істориків, А.Я.Гуревич зазначав, що ментальні структури впливають також на соціальні та економічні умови людей. Він поставив проблему антропології економічної, яка є частиною історичної антропології. Такі проблеми як ставлення людини до землі, земельна власність та її специфіка у давньогерманську і ранньосередньовічну епохи, особливості ставлення до багатства, обміну і споживання розглядаються у цій книзі не в традиційному руслі економічної історії, а саме як проблеми антропологічні. Це означає, що предметом дослідження "були не абстракції на зразок "виробництва", "власність", "рента" і т. ін., але спрямована на них активність людей, такою ж мірою, як і їх умонастрої, психологічні і ціннісні установки та обумовлені ними форми суспільної поведінки. Відтак, праця, присвоєння, споживання, торгівля, обмін дарами оцінюються антропологічно орієнтованим істориком як зміст думок і почуттів людей, досліджуваної епохи, їх релігійності, міфів і взагалі всього комплексу символічних систем" [5, С. 13-14]. За словами А.Я.Гуревича, "від розуміння суспільства як соціологічної абстракції я переходив до розуміння його як стратифікованої самоорганізації людей, мислячих індивідів", вчинки яких визначаються їх світобаченням, притаманною їм "картиною світу".

Професор історії культури Кембриджського університету Пітер Берк зазначає, що "один із ранніх прикладів звернення до антропології мав місце в тодішньому Радянському Союзі. Російський медієвіст Арон Гуревич, спеціаліст з Скандинавії, спочатку був зорієнтований на аграрну історію, але поступово, зацікавився проблемою власності в ранньосередньовічних Норвегії та Ісландії. В пошуках пояснення стійкої системи передачі рухомого майна він звернувся до антропології" [7, С. 13-14]. Досліджуючи такі явища як дарування, жест, А.Я. Гуревич дав нове тлумачення інституту вейцли – королівських роз'їзних банкетів, наголошуючи на тому, що інститути дарування і банкетів, поза всяким сумнівом, були розповсюдженими на ранньосередньовічному Заході не просто як перехідні стани, а в якості основоположних принципів соціальної та економічної організації. Банкети і подарунки були "важливими вузлами міжособистісних відносин", а обмін дарами, що відбувався на банкетах – засобом зміцнення миру, дружби і взаємної підтримки.

Аналізуючи дані історичних джерел, А.Я.Гуревич дійшов висновку, що епоха Середньовіччя – це епоха панування ритуалу, умовного демонстративного жесту, закликаючого чи благословляючого слова, строгого етикету у всій соціальній поведінці людини. "Соціальна поведінка людини була значною мірою ритуалізованою і театралізованою, чи це були церковні літургії, чи зібрання цехових ремісників, вступ у сеньйоральну зале-

жність чи розірвання васальних зв'язків. Правові і судові процедури виражалися перш за все у певних ритуалах, без дотримання яких тяжби і вироки не мали обов'язкової сили" [8, С.15].

Вивчення усного слова, ритуалу, жесту, символіки тощо давало можливість відкрити "Інше" Середньовіччя з точки зору антропології та етнології. Під їх впливом пріоритети у дослідженнях істориків-медієвістів, зокрема, А.Я.Гуревича, змістилися в сторону вивчення культури (звичаїв, символічних систем, психологічних установок, ментальності, моделей поведінки).

Значним внеском А.Я.Гуревича у становлення історичної антропології була реконструкція "картини світу" середньовічної людини, яку він здійснив у найвідомішій своїй праці "Категорії середньовічної культури" (1972). Ця монографія дістала високу оцінку в зарубіжній історіографії і була перекладена 15 мовами світу. Надалі А.Я.Гуревич теж широко використовує поняття "модель світу", "картина світу", "образ світу", "світобачення", наголошуючи, що кожна цивілізація, соціальна система, характеризуються своїм особливим способом світобачення. Ним обрані лише кілька компонентів середньовічної "моделі світу", найзагальніші параметри світосприйняття середньовічної людини – час і простір, право, багатство, праця і власність. Він вважав, що "моделлю світу", що складається в даному суспільстві, людина керується у своїй поведінці" [9, С. 16].

На думку А.Я.Гуревича існує взаємозв'язок зазначених вище категорій: "...Час і простір мають сакральний характер; невід'ємна частина права – його моральна добротність; праця мислиться або як покарання за первородний гріх, або як засіб порятунку душі; не менше зв'язано з моральністю і володіння багатством – воно може приховувати загибель, але може стати і джерелом добрих справ" [9, С. 262]. Відтак вірно зрозуміти зміст окремих світоглядних категорій середньовіччя можна лише в їх єдності, цілісності, що називається середньовічною культурою.

Заслугою А.Я.Гуревича було те, що він визначив Середньовіччя як особливий тип культури, виявив нові параметри у пізнанні цієї епохи. Адже з точки зору історичної антропології, "культура, яка розуміється як рушійна сила суспільства, охоплює людську уяву, звички свідомості, стійкі форми поведінки, знакові системи, моральні установки, системи цінностей, вірування і звичаї... Ментальні установки, вірування і фантазії людей такі ж невід'ємні аспекти соціокультурної системи, як і її матеріальні основи" [10, С.669-670]. А.Я.Гуревич підкреслив взаємообумовленість матеріального і духовного чинників ("матеріальне в духовному і духовне в матеріальному"), що розкрило нові можливості для вивчення історичного процесу, в центрі якого знаходиться Людина і через діяльність якої цей процес здійснюється.

У системі історичного пізнання для А.Я.Гуревича ключовою завжди була проблема ментальностей, а головним завданням – проникнути в таємниці менталітету, адже саме це, на його думку, давало можливість наблизитися до розуміння рівня свідомості людини і відповідно до "смислу" її соціальної поведінки [11, С. 137. 12, С. 26].

Нині існує чимало визначень терміну "ментальність", "менталітет", до яких автор звертався з 60-х рр. ХХ ст., чудово розуміючи наскільки різними є підходи до цієї проблеми у французьких, італійських, німецьких істориків [13].

Так, зокрема, Жак Ле Гофф вважає, що "історія ментальностей – це історія на перехресті... Історія ментальностей є історія уповільнення. Вчорашні уявлення уживаються в ній з фрагментами давньої магічної свідомості. Кардинальне завдання – розгадати той зв'язок,

швидше духовний, ніж логічний, в якому перебувають ці різноманітні уламки минулих світів. Інша проблема – зрозуміти, яким чином ця мішанина передається від покоління до покоління. Лінійні концепції еволюції тут не підходять" [14, С.34]. На його думку, історична антропологія є загальною глобальною концепцією історії, ментальність же обмежена сферою автоматичних форм свідомості і поведінки. Жак Ле Гофф підкреслював, що історична антропологія і історія ментальностей ніколи не змішувалися.

Дещо іншої точки зору дотримувався А.Я.Гуревич, наполягаючи що історія ментальностей є невід'ємною складовою частиною історичної антропології, яка передбачає заглиблення дослідників у сферу "афективного життя, їх увагу до історії почуттів. Менталітет – це безкінечно багатий рівень нашої свідомості, та диференційована і разом з тим заплутана категорія, яка, як правило, не є предметом самоаналізу". У статті "Смерть як проблема історичної антропології" він визначив ментальність як "соціально-психологічні установки, способи сприйняття, манера відчувати і думати... В ментальності розкривається те, про що досліджувана історична епоха зовсім не збиралася, і була не здатна повідомити, і ці її невірні послання... позбавлені тенденційності. В них епоха... "проговорюється" про саму себе, про свої секрети" [15, С.115].

Під новим кутом зору А.Я.Гуревич глибоко розкрив релігійну природу середньовічної картини світу, простежив її особливості у простих людей і представників церкви у працях "Проблеми середньовічної народної культури" (1981), "Культура і суспільство середньовічної Європи очима сучасників: ехемпра XIII ст." (1989).

Дослідження історії ментальностей дало можливість здійснити спробу осягнути свідомість "мовчазної більшості". У монографії А.Я.Гуревича "Середньовічний світ: культура мовчазної більшості" (1990), з'ясовується спільне і особливе у духовному житті простолюдина, селянина, міщанина, ченця, приходського священика. Автор зосередив увагу на тих джерелах, які раніше ним не вивчалися (наприклад, покаєнні книги, що дозволяють познайомитися з забобонами і ритуалами сільського життя в Ранньому Середньовіччі і т. ін.). Значний інтерес становить розділ, в якому аналізуються тексти відомого францисканського проповідника XIII ст. Бертольда Регенсбургського (зокрема, тлумачення в його проповідях питань покликання людини, багатства, порятунку). На думку А.Я.Гуревича, західне християнство не залишалось незмінним впродовж Середньовіччя; духовні пастирі, для збереження контролю над душами, змушені були постійно давати нові інтерпретації євангельським притчам" [16, С.263].

Для медієвіста А.Я.Гуревича "мовчазна більшість", прості люди "без архівів" не повинні були бути обділені увагою істориків. Адже історична антропологія, говорить не лише про Колумба, але і про останнього моряка на його останній каравелі. "...Історика повинні цікавити не лише наміри Цезаря, але і настрої солдат його легіонів, і не одні лише плани Колумба, але і надії моряків на його каравелах." [17, С.76]. Історія "зверху" повинна поєднуватися з історією, що вивчається "знизу". Історію "пересічних людей" не можна відокремити від вивчення соціуму. А.Я.Гуревич підкреслював, що "найсуттєвішим для нового етапу розвитку історичного знання є послідовне введення принципу вивчення історії "зсередини". Історик не має права відволікатися від світосприйняття людей, історію яких він вивчає, інакше вони перетворюються під його пером в безвольних статистів" [17, С.76]. Він наголошував, що важливо знати внесок видатних людей, але не потрібно забувати, що вони жили в

суспільстві, яке складалося теж із людей, які можливо не могли так висловитися, як це зробили Петрарка, Бокаччо чи Данте, але все-таки ці люди "без архівів і історії" існували. Спростувати цей принциповий підхід неможливо" [18, С. 7].

Наскільки перспективним і значимим виявився підхід написання "історії знизу" визначив професор Йоркського університету Джим Шарп: "...Три чи чотири десятиріччя тому багато істориків з очевидних причин заперечували можливості створення серйозної історії тих речей, які сьогодні стали для нас звичними, – злочинів, народної культури, народної релігії, селянської родини. ...Значення історії знизу є глибшим, ніж просто надання історикам можливості продемонструвати, що вони можуть мати багату уяву і по-новому підходити до проблеми. Історія знизу також уможливило пізнання своєї історії тим соціальним групам, які вважали її назавжди втраченою" [19, С.52].

Дослідження в руслі історичної антропології виявили специфіку використання джерел. Адже історик повинен вести діалог з автором джерела, розпізнати особливості його світобачення. Саме тому він "неминуче повинен бути істориком культури, людської ментальності, знати розумові установки людей того часу, їх "понятійний інструментарій", – стверджує А.Я.Гуревич, спираючись на тезу М.Бахтіна про діалогічність культур. Сутність міркувань М.Бахтіна розкривається в ідеї розуміння: "Побачити і зрозуміти автора твору – значить побачити і зрозуміти іншу, чужу свідомість та її світ, інший суб'єкт. При *поясненні* – тільки одна свідомість, один суб'єкт, при *розумінні* – дві свідомості, два суб'єкти. Розуміння завжди певною мірою діалогічно. Розуміння – завжди – взаєморозуміння" [20, С.25].

Особливу увагу А.Я.Гуревич звертав на те, що історичні пам'ятки втілюють в собі мови культури часу свого створення і тому необхідно проникнути в потаємні пласти свідомості як автора, так і його оточення: "Історична пам'ятка зовсім не подібна до колодязя з якого історик вільно черпає факти, чи до вікна, розкритого в минуле, куди досить висунути голову – і можна побачити минуле "яким воно було насправді" [17, С. 77]. Відтак історик має розкрити як специфічний смисл джерела доби, що вивчається, так і обов'язково проаналізувати свою систему понять, які несуть відбиток сучасності і створюють загрозу деформації картини минулого. Вивчаючи людей у часі, ми вступаємо у діалог з ними, "діалог, який неможливий поза науками про культуру". Кожна культура унікальна і має свою символічну систему. Символи і ритуали, можуть мати багато вимірів і виражати складний комплекс культурних цінностей, які історико необхідно осягнути.

На думку А.Я.Гуревича, для того, щоб виявити корінні категорії мислення людей середньовіччя необхідно використовувати епос і міфологію..., вивчати історичні праці, хроніки, життя святих, ділові документи, листи, трактати..., образотворче мистецтво (свого роду релігійні ієрогліфи, які потрібно розшифрувати). Він вважав, що "потрібний новий підхід до відбору історичних пам'яток, які могли б наблизити історика до осягнення свідомості і вчинків "середньої людини" тієї епохи, яка вивчається" [17, С. 77]. Всі доступні джерела (літературні, художні, археологічні, юридичні тощо) мали слугувати, щоб осягнути Середньовіччя, "у повноті повсякденних звичок, вірувань, особливостей поведінки і менталітету, що дозволять зробити етнологічні методи [21, С.9]. Етнологи доводять, що "категорії мислення і сприйняття, якими живемо ми, члени європейської культури XX ст., лише частково універсальні. Не так просто підвести їх під наших попередників" [13, С.32]. Подібної думки до-

тримувався і А.Я.Гуревич: "історична антропологія" – це історія, яка в багатьох своїх підходах наближається до етнології... і виділяє відмінні риси людини іншої епохи і іншої культури від людини наших днів" [22, С. 225].

Якщо людина в різні епохи мислила не однаково, то що в її свідомості та уяві залишається від давніх часів, а що є набутиим за час, відведений їй для життя. Історична антропологія, досліджуючи внутрішній світ людини, її переживання, соціальну поведінку, певним чином відповідає на ці питання. Найбільш плідним історико – антропологічний підхід виявився в таких проблемних галузях як економічна антропологія, культурна і політична антропологія, соціальна антропологія. Історики зробили спробу "зв'язати культуру з соціальною структурою, зрозуміти їх в єдності, як вияв життєдіяльності суспільної людини. Тому цілком законним і необхідним було визрівання в рамках традиційної історичної науки історичної антропології" [17, С.77].

А.Я. Гуревич наголошував, що "історична антропологія – не замкнута школа, і не якийсь універсальний метод; у історика може бути багато методів. Але історична антропологія виражає сутність нової парадигми, нової орієнтації всього гуманітарного дослідження". Феномен антропології спрямований на розширення межі традиційного пізнання.

А.Я.Гуревич нікому не нав'язував і не абсолютизував історичну антропологію, підкреслюючи, що принципи історико – антропологічного аналізу, даються істориком значно важче, ніж звичні прийоми. Але ці труднощі виправдовуються тим, що дослідник отримує якесь "нове знання", нехай і неповне", адже історична антропологія здатна глибше аналізувати різні форми діянь людей і їх вчинків в кожній соціальній сфері – від економіки до культури.

Поняття "історична антропологія" продовжує залишатися багатоліким у своїх інтерпретаціях. В останньому інтерв'ю А.Я.Гуревича від 11 червня 2006 р., він зазначав, що існують розходження між тим як цей термін визначають окремі історики, філософи, культурологи і він та його однодумці: "Що таке історична антропологія? Це дослідження в історичному ключі людини в його культурній, соціальній, психологічній, соціально-економічній обумовленості. Отже, в центрі уваги має бути людина, але не та прекраснодушна істота, яку ми придумали. Перед нами постало завдання – вивчати індивіда... Історична антропологія як науковий напрям, потужний рух в історичній думці, який спирається на розроблені теоретичні і методологічні принципи та прийоми, що показали свою спроможність – принаймі до тих пір, поки не з'являться нові напрямки, представники яких зроблять це інакше" [18, С.3].

Подальший розвиток цього напрямку в гуманітарному знанні Росії відбувається під впливом наукових досягнень А.Я.Гуревича. Історична антропологія "постійно

в русі", поле її досліджень і проблематика постійно розширюються (вивчаються історія почуттів та емоцій, емоційна мотивація соціальної поведінки людини; символіка повсякденного життя: ритуали, звички, манери поведінки різних суспільних груп. Все більшого значення набуває політична історія в культурно-психологічному вимірі (проблеми феномену влади, харизми монарха тощо).

Разом з тим, варто зазначити, що історична антропологія не може бути панацеєю і вирішувати всі проблеми історичної науки. Вона має свої вади, зокрема все більше роздроблення окремих напрямків дослідження, що ускладнює такий жаданий синтез всіх знань про людину. Вивчаючи людину, можна випустити з поля зору історію суспільства, економічну та політичну історію. Пошуки цілісного осмислення історичного процесу ще далекі від свого завершення. Але істина народжується у співставленні різних підходів до історії суспільства і культури. А.Я.Гуревич вважав, що "найгірший ворог науки – категоричність суджень, безапеляційність висновків". І цілком можливо, що дослідницький пошук згодом буде спрямований на ті сторони життя суспільства, які опинилися поза увагою прихильників історичної антропології.

1. Гуревич А. Я., История историка. М., 2004. С. 181. 2. Нові перспективи історіописання. За редакцією Пітера Берка. К., 2004. С. 28. 3. Гуревич А. Я. К читателю. // Одиссей. Человек в истории. 1989. М., 1989. С. 4 – 5. 4. Берк П. Вступ. Нова історія: її минуле і майбутнє. // Нові перспективи історіописання. За ред. Пітера Берка. К., 2004. С. 15, 17. 5. Гуревич А.Я. "Генезис феодализма" и генезис медиевиста. Злые мемуары в роли предисловия // Гуревич А. Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. СПб., 2007. С.12. 6. Ле Гофф Ж. Предисловие // Блок М. Короли-чудотворцы. Очерк представленный о сверхъестественном характере королевской власти, распространенных преимущественно в Англии и Франции. М., 1998. С.12. 7. Берк П. Историческая антропология и новая культурная история // Новое литературное обозрение. 2005. №75. С.3. 8. Гуревич А.Я. Предисловие // Словарь средневековой культуры // Под ред А.Я.Гуревича. М., 2003. С.15. 9. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. М., 1972. С. 16. 10. Гуревич А.Я. Марк Блок и историческая антропология. Послесловие // Блок М. Короли-чудотворцы... С.669-670. 11. Ястребицкая А.Л. Обзор материалов коллоквиума // Новая и новейшая история. 1990. № 4. С. 137. 12. Гуревич А. Я., От истории ментальности к историческому синтезу // Споры о главном. М., 1993. С. 26. 13. Див. Історія європейської ментальності. За редакцією Петера Динцельбахера. Львів. 2004. 14. История ментальностей, историческая антропология. Зарубежные исследования в обзорах и рефератах. М., 1996. С.34. 15. Гуревич А.Я. Смерть как проблема исторической антропологии: о новом направлении в зарубежной историографии // Одиссей. Человек в истории. Исследования по социальной истории и истории культуры 1989. М., 1989. С.115. 16. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолствующего большинства. М., 1990. С.263. 17. Гуревич А.Я. Двойная ответственность историка // Новая и новейшая история 1997. № 3. С.76. 18. Гуревич А.Я. Интервью журналу "Новое литературное обозрение". 2006. № 81. С. 7. 19. Шарп Д. История снизу // Нові перспективи історіописання... С.52. 20. Библиер С. Идея культуры в работах М.Бахтина // Одиссей. Человек в истории... С.25. 21. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье. Время, труд и культура Запада. Екатеринбург, 2000. С.9. 22. Гуревич А.Я. Марк Блок и "Апология истории" // Блок М. Апология истории или ремесло историка. М., 1986. С.225.

Надійшла до редколегії 20.01.11

Т. Мельникова, канд. ист. наук

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ И ГОРОДСКОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО ФЛОРЕНЦИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIII – XIV ВВ.

В статье анализируется политическая жизнь и городское строительство Флоренции второй половины XIII – XIV вв. The political life and urban development of Florence in second half of XIII-XIV centuries are studied in this article.

Облик современной Флоренции создают прекрасные соборы и церкви, величественные палаццо, изящные средневековые строения и знаменитые мосты. При этом многие из памятников были задуманы и по большей части сооружены в XIII – XV столетиях. В самом деле, это был период крупных территориаль-

ных приобретений, невероятного экономического и политического могущества коммуны, полноправные члены которой не только развивали торговые и дипломатические отношения с европейскими и восточными государствами, но активно облагораживали городское пространство, возводили главные общест-